

ни Інвестиційного кодексу (тоді обсяг такого кодексу перевищив би розумні межі), а спеціальними законами, що регулюють відповідні види господарської діяльності.

Детальніше дослідження чинників, що визначають юридичну своєрідність інвестиційного права, а саме: його регулятивних властивостей, принципів, загальних положень, відособленого закріплення в законодавстві тощо становить перспективу подальших наукових розвідок з проблематики інвестиційного права.

Список використаних джерел:

1. Беляневич О.А. Господарське договірне право України (теоретичні аспекти): Монографія / О.А. Беляневич. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 592 с.
2. Богатырев А.Г. Инвестиционное право / А.Г. Богатырев. – М.: Российское право, 1992. – 272 с.
3. Вінник О.М. Інвестиційне право: Навчальний посібник / О.М. Вінник. – К., Правова єдність, 2009. – 616 с.
4. Гуцин В.В. Инвестиционное право: Учебник / В.В. Гуцин, А.А. Овчинников. – М.: ЭКСМО, 2006. – 685 с.
5. Омельченко А.В. Інвестиційне право / А.В. Омельченко. – К.: Атіка, 1999. – 176 с.
6. Фархутдинов И.З. Инвестиционное право: Учеб.-практ. пособие / И.З. Фархутдинов, В.А. Трапезников. – М.: Волтерс Клувер, 2006. – 432 с.
7. Чернадчук В.Д. Основи інвестиційного права України: Навчальний посібник / В.Д. Чернадчук, В.В. Сухонос, Т.О. Чернадчук. – Суми: ВТД "Університетська книга"; К.: Видавничий дім "Княгиня Ольга", 2005. – 384 с.
8. Шишка Р.Б. Инвестиционное право Украины: Учеб. Пособие / Р.Б. Шишка. – Х.: Эспада, 2003. – 160 с.
9. Игонина Л.Л. Инвестиции : учеб. пособие / Л.Л. Игонина. – М.: Экономика, 2005. – 478 с.
10. Кузнецова Н.С. Подрядные договоры в инвестиционной деятельности в строительстве / Н.С. Кузнецова. – К.: Наукова думка, 1993. – 160 с.
11. Жилинский С.С. Финансово-правовое регулирование инвестиционных отношений в Российской Федерации: Дисс... канд. юрид. наук: 12.00.14 / С.С. Жилинский. – М., 2006. – 198 с.

В. Поединок, канд. юрид. наук, доц.
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

ИНВЕСТИЦИОННОЕ ПРАВО КАК ПОДОТРАСЛЬ ХОЗЯЙСТВЕННОГО ПРАВА УКРАИНЫ

Статья посвящена инвестиционному праву как подотрасли хозяйственного права. Инвестиционное право рассматривается как совокупность норм, регулирующих условия и процесс движения капиталов и правовой режим капиталовложений.
Ключевые слова: хозяйственное право, инвестиции, инвестиционное право.

V. Poiedynok, Candidate of Law, Associate Professor
Kyiv National Taras Shevchenko University, Kyiv

INVESTMENT LAW AS A SUBBRANCH OF THE ECONOMIC LAW OF UKRAINE

The article is dedicated to the investment law that is a subbranch of the economic law. The investment law is seen as the complex of norms regulating the conditions and process of the capital movement as well as the legal regime of investments.
Key words: economic law, investments, investment law.

УДК 347.764 (477)

Н. Пацурія, канд. юрид. наук, доц.
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

ЗМІСТ СТРАХОВИХ ПРАВОВІДНОСИН У СФЕРІ ГОСПОДАРЮВАННЯ

У статті досліджуються проблемні питання визначення змісту страхових правовідносин у сфері господарювання.

Ключові слова: страхові правовідносини, зміст страхових правовідносин, права та обов'язки сторін страхових правовідносин.

Вступ. Головним елементом страхового правовідношення дослідники визначають його зміст. У будь-якому страховому правовідношенні праву однієї особи завжди відповідає обов'язок іншої особи [2, с. 60]. Вважаємо за доцільне погодитися з думкою професора О. С. Іоффе про те, що "нереально і безглуздо шукати правовідношення, в якому всі його суб'єкти мали б тільки права або тільки обов'язки" [15, с. 56].

Актуальність досліджуваної теми. Щодо змісту правового відношення як такого в науковій юридичній літературі немає єдиної думки: за першим підходом, під змістом правовідносин розуміють суб'єктивні права

12. Парягина О.А. Проблемы структурирования права в аспекте его социализации / О.А. Парягина // Известия вузов: правоведение. – 2004. – №6 (257). – С.177-189 (Цит. за: Беляневич О.А. Вказ. праця. – С.83).

13. Теньков С. Проблемні питання правового регулювання фінансування будівництва житла (огляд судової практики) / С. Теньков // Вісник господарського судочинства. – 2006. – № 2. – С.177.

14. Кудрявцева В.В. Кодифікація інвестиційного законодавства України: Дис... канд. юрид. наук: 12.00.04 / В.В. Кудрявцева. – Х., 2010. – 228 с.

15. Алексеев С.С. Структура советского права / С.С. Алексеев. – М.: Юрид. лит., 1975. – 258 с.

16. World development report 2005: A better investment climate for everyone [Electronic resource] / The World Bank. – Mode of access: http://siteresources.worldbank.org/INTWDR2005/Resources/complete_report.pdf. – 288 p.

17. Задыхайло Д.В. Инвестиционное право Украины. Сборник нормативно-правовых актов с комментариями / Д.В. Задыхайло. – Х., 2002. – 752 с.

18. Куликов В.В. Нынешняя модель глобализации и Россия / В.В. Куликов // Российский экономический журнал. – 2002. – №10. – С. 65-71.

19. Steyt J.-Y. Comparative Foreign Direct Investment Law: Determinants of the Legal Framework and the Level of Openness and Attractiveness of Host Economies [Electronic resource] / J.-Y. Steyt; LL.M. Graduate Research Papers: Paper 1, 2006. – Mode of access: http://scholarship.law.cornell.edu/lps_LLMGRP/1. – 144 p.

20. Фархутдинов И.З. Международное инвестиционное право. Теория и практика применения / И.З. Фархутдинов. – М.: Волтерс-Клувер, 2005. – 432 с.

21. Schill S. International Investment Law and Comparative Public Law: Ways out of the Legitimacy Crisis? [Electronic resource] / S. Schill. – Mode of access: <http://www.ijil.org/.../IF2010-11.Schill.pdf>. – 36 p.

22. Проект Інвестиційного кодексу України від 7 лютого 2002 р. №9048 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/.../webproc4_1?id=&pf3511=11919.

23. Держінвестпроект розпочав підготовку Інвестиційного кодексу України [Електронний ресурс] / Прес-служба Державного агентства з інвестицій та управління національними проектами України. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/.../article?art_id=245112953&cat_id=244277212.

Надійшла до редколегії 05.06.13

та обов'язки його учасників [4, с. 37-38]; другий науковий підхід визнає змістом правовідношення фактичну поведінку осіб, які здійснюють свої права та обов'язки [20, с. 119]. Вказана дискусія і обумовлює актуальність теми дослідження.

Теоретичну основу для написання статті становлять праці: Алексєєва С.С., Беккіна Р.І., Беляневич О.А., Бобкової А.Г., Васильєва А.М., Вінник О.М., Граве К.А., Діденка А.Г., Єлкіна М.А., Ідельсона В.Р., Іпатова А.Б., Корчевської Л.І., Лунца Л.А., Мамедова А.А., Мена Е.М., Райхера В.К., Серебровського В.І., Смірнкової М.Б., Сорокіна В.Д., Сулейменова М.К., Тарабаріна Б.С., Улья-

© Пацурія Н., 2013

ніщева В.Г., Урманцева Ю.А., Черданцева А.Ф., Шалагіної М.А., Шимінової М.Я., Щербини В.С., Янішена В.П.

Цілями статті є дослідження проблемних питань визначення змісту страхових правовідносин у сфері господарювання, його специфіки та характерних рис.

Змістом страхового правовідношення у сфері господарювання, як і правовідношення будь-якого іншого виду, є права та обов'язки його основних учасників – страховиків і страхувальників, які формують їх господарські зобов'язання. Частина 2 ст. 173 Господарського кодексу України (далі – ГК України) [3] встановлює основні види господарських зобов'язань: майново-господарські та організаційно-господарські.

Враховуючи що: майново-господарськими визнаються цивільно-правові зобов'язання, що виникають між учасниками господарських відносин при здійсненні господарської діяльності, в силу яких зобов'язана сторона повинна вчинити певну господарську дію на користь другої сторони або утриматися від певної дії, а управлена сторона має право вимагати від зобов'язаної сторони виконання її обов'язку (ч. 1 ст. 175 ГК України); господарським називають зобов'язання, в якому однією із сторін неодмінно виступає суб'єкт господарювання, а іншою – будь-які учасники господарських правовідносин [6, с. 3465]; майново-господарські зобов'язання виникають між учасниками господарських відносин, регулюються Цивільним кодексом України (далі – ЦК України) [18] з урахуванням особливостей, передбачених ГК України; суб'єктами майново-господарських зобов'язань можуть бути суб'єкти господарювання, зазначені у ст. 55 ГК України, негосподарюючі суб'єкти – юридичні особи, а також органи державної влади, органи місцевого самоврядування, наділені господарською компетенцією; зобов'язання майнового характеру, що виникають між суб'єктами господарювання та негосподарюючими суб'єктами – громадянами, не є господарськими і регулюються іншими актами законодавства (ч. 3 ст. 175 ГК України), вважаємо за доцільне специфіку нашого дослідження, з метою визначення особливостей змісту страхових правовідносин у сфері господарювання, проводити через призму майново-господарських зобов'язань учасників страхових правовідносин, які виникають, змінюються або припиняються на підставі договору добровільного страхування.

Зміст договору як спільного вольового юридичного акту сторін становлять його умови, в яких закріплюються права та зобов'язання сторін, що становлять зміст страхового правовідношення у сфері господарювання. На нашу думку, саме через конструкцію договору страхування та законодавчо встановлених зобов'язань сторін страхових правовідносин у сфері господарювання, яким кореспондуються права іншої сторони, є можливість дослідити особливості змісту таких правовідносин.

Серед умов договору необхідно виділити *істотні* умови. Відповідно до ст. 982 ЦК України істотними умовами договору страхування є предмет договору страхування, страховий випадок, розмір грошової суми, в межах якої страховик зобов'язаний провести виплату в разі настання страхового випадку (страхова сума), розмір страхового платежу і строки його сплати, строк договору та інші умови, визначені актами цивільного законодавства, зокрема, йдеться перш за все про ст. 16, ст. 20 та ст. 21 Закону України "Про страхування".

Стаття 20 Закону України "Про страхування" в якості обов'язку покладає на страховика таке. *Ознайомити страхувальника з умовами та правилами страхування (п. 1 ч. 1 ст. 20)*. Практика здійснення страхової діяльності на страховому ринку України доводить, що зазначене зобов'язання страхової компанії належить до

найбільш проблемних. Так, у Листі Верховного Суду України "Про судову практику розгляду цивільних справ, що виникають з договорів страхування" від 19 липня 2011 року зазначено, що у судах страхувальники нерідко посилаються на те, що вони не були ознайомлені з правилами страхування (далі – Правила), хоча, як правило, у договорах зазначено, що страхувальник із Правилами страхування, які є багатосторінковим документом і містять значний обсяг специфічної інформації та термінології, незрозумілі для широкого загалу, недостатньо лише разового ознайомлення в умовах обмеженого часу та можливостей під час укладення договору. Для повного ознайомлення з ними необхідно видати клієнту копію у постійне користування. Правила страхування за своєю природою є локальним нормативним актом для страховика і, не будучи правовим актом, не мають юридичної сили та не є обов'язковими для страхувальника. Для того щоб ці Правила стали джерелом регулювання страхового правовідношення та обов'язковими для обох сторін, вони так чи інакше мають бути вписані у договір страхування. Тобто первинним у взаємовідносинах сторін є договір, і якщо в ньому міститься посилання на Правила страхування, то в такому випадку вони є обов'язковими для обох сторін. Якщо ж зазначеного посилання у договорі немає, то суд не може посилатися на Правила страхування, а має надати перевагу договору. Так само за наявності колізії положень Правил страхування з положеннями договору страхування пріоритет слід надавати положенням договору, на які погодився страхувальник, підписуючи його [12].

Слід зазначити, що Правила страхування є публічним документом страхової організації (компанії). Вони визначають межі правоздатності страхової організації щодо конкретного виду страхування, ті умови, на яких страхова компанія погоджується приймати на страхування зазначені в Правилах ризики, права та обов'язки сторін. Тому Правила повинні бути надані потенційним страхувальникам на їх прохання для попереднього ознайомлення до укладання договору страхування, з метою обрання для себе тих умов страхування, які вони вважають більш придатними. На практиці іноді страхові компанії не виконують вказаних положень, і ознайомитися з Правилами до укладання договору страхування буває неможливо. Не поодинокі випадки, коли страхувальники укладають договори страхування, не ознайомившись із Правилами взагалі.

У Правилах страхування багатьох страхових компаній можна зустріти таке: "Ці Правила є власністю Страхової Компанії. Копіювання і передача третім особам даних Правил забороняється. Правила підлягають використанню тільки на підставі дозволу АСК". Постає питання: ким представники страхових організацій вважають потенційного страхувальника, що має намір укласти договір страхування: чи не третьою особою?

Як було зазначено, згідно п. 1 ст. 19 Закону України "Про страхування" існує обов'язок страховика ознайомити страхувальника з умовами та Правилами страхування. Але особа (як юридична, так і фізична) стає страхувальником з моменту безпосереднього вступу у страхові правовідносини, тобто з моменту укладання договору страхування. А після його укладання ознайомлення з Правилами, а отже, і вибір умов страхування, що пропонує страхова організація, втрачає сенс. За певних обставин, наприклад при достроковому припиненні договору страхування за таких умов, це може привести до негативних наслідків.

Зазначені положення дають змогу дійти висновку про необхідність чіткого і повного закріплення страхо-

вих відносин у локальному нормативному акті страхової компанії – Правилах страхування, які дають можливість кожному суб'єкту вказаних відносин визначити для себе ті загальні підстави, на яких здійснюватиметься страхування і які згодом будуть конкретизовані в договорі.

Правила страхування [5, с. 40], які містять умови певного виду страхування, що здійснюються страховою компанією, на підставі яких укладаються договори добровільного страхування, підлягають обов'язковій реєстрації Уповноваженим органом при видачі ним ліцензії на право здійснення певного виду добровільного страхування. В юридичній літературі висловлені певні сумніви щодо обґрунтованості вимоги реєстрації Правил страхування в Уповноваженому органі. Існує думка, що Правила повинні бути погоджені з органом державного нагляду і введені ним у дію [7, с. 14].

Дещо іншим шляхом при вирішенні цього питання пішов законодавець Російської Федерації. Так, у ч. 1 ст. 943 Цивільного Кодексу Російської Федерації зазначено, що умови, на яких укладається договір страхування, можуть бути визначені у стандартних правилах страхування відповідного виду, прийнятих, погоджених або затверджених страховиком або об'єднанням страховиків. Але на підставі п. 1 ст. 32 Закону Російської Федерації від 27 листопада 1992 року "Про організацію страхової справи" [8] та п. 4.1 Умов ліцензування страхової діяльності на території Російської Федерації від 19 травня 1994 року [16] страховик зобов'язаний розробити і надати в орган страхового нагляду Правила страхування по кожному виду страхування, інакше йому буде відмовлено у видачі ліцензії. З огляду на це, стверджує Ю. Б. Фогельсон, Правила страхування затверджуються страховиком або об'єднанням страховиків, а в органі страхового нагляду вони лише депонуються, з метою контролю за страховою діяльністю [17, с. 141].

Стаття 16 Закону України "Про страхування", в якості основного моменту, який повинен бути зазначений у Правилах страхування, визначає положення щодо виплати страховою організацією страхових сум і страхового відшкодування, виплата яких за законодавством України здійснюється лише у грошовій формі.

При вирішенні цієї проблеми законодавець Росії пішов іншим шляхом. У ст. 10 Закону Російської Федерації "Про організацію страхової справи в Російській Федерації" від 27 листопада 1992 року № 4015-1, у редакції від 31 грудня 1997 року № 157/ФЗ зазначено, що умовами договору страхування може передбачатися заміна страхової виплати компенсацією шкоди в натуральній формі в межах суми страхового відшкодування.

Аргументи щодо існування вказаної норми наводить М. Я. Шимінова яка, зокрема, зазначає, що "беручи до уваги особливості нинішнього періоду, дефіцит послуг, завдання розширення сервісного обслуговування, що надається страховими організаціями, підвищення його якості відповідає інтересам страховальників. При цьому не слід забувати, що вказані послуги не підміняють зобов'язання страхової організації по сплаті страхового відшкодування (сум), а розширюють їх (зобов'язань) коло" [19, с. 22].

Вважаємо, що позиція законодавця Російської Федерації є найбільш обґрунтованою, оскільки дозволяє максимально ефективно захистити інтереси всіх учасників страхових правовідносин.

Протягом двох робочих днів, як тільки стане відомо про настання страхового випадку, вжити заходів щодо оформлення всіх необхідних документів для своєчасного здійснення страхової виплати або страхового відшкодування страховальнику. Зазначений обов'язок страховика реалізується через призму ознаки

плановості договору добровільного страхування у сфері господарювання. Адже при виникненні страхового випадку, який навіть і зовні має ознаки страхового, автоматично обов'язок страховика щодо сплати страхових сум (страхового відшкодування) страховальнику не виникає. Відповідно до ч. 1 ст. 25 Закону України "Про страхування" здійснення страхових виплат і виплата страхового відшкодування проводиться страховиком згідно з договором страхування на підставі заяви страховальника (його правонаступника або третіх осіб, визначених умовами страхування) і страхового акта (аварійного сертифіката), який складається страховиком або уповноваженою ним особою (аварійним комісаром) у формі, що визначається страховиком.

При цьому складання страхового акта (аварійного сертифіката), за усталеною практикою, як остаточного внутрішнього документа страховика, що визнає випадок страховим та в якому зазначається сума страхової виплати (страхового відшкодування) та строк її сплати, здійснюється переважно на підставі висновку фахівця (оцінювача шкоди) та документів, що зібрані страховою компанією за результатами страхового розслідування події, що має ознаки страхової. Крім того, для підтвердження настання страхового випадку за окремими видами страхування законодавство вимагає наявності рішення суду [11].

Аналіз практики здійснення страхової діяльності та наведених норм чинного страхового законодавства України доводить, що зобов'язання страховика щодо виплати страхової суми або страхового відшкодування не виникають автоматично, на підставі заяви страховальника про настання страхового випадку. Страховик, відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 20 Закону України "Про страхування", зобов'язаний оформити документи щодо резервування відповідних сум страхового відшкодування у разі визнання випадку страховим. Так, відповідно до ст. 31 Закону України "Про страхування" страховики зобов'язані формувати і вести облік страхових резервів. Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України "Про затвердження Правил формування, обліку та розміщення страхових резервів за видами страхування, іншими, ніж страхування життя" від 17 грудня 2004 року № 3104 [10] чітко визначає порядок формування резерву заявлених, але не виплачених збитків. Наведені положення чинного страхового законодавства характеризують особливості внутрішньофірмового планування страховика як сторони за договором добровільного страхування у сфері господарювання.

При настанні страхового випадку здійснити страхову виплату або виплату страхового відшкодування у передбачений договором строк. Теорія страхового права визнає наведене зобов'язання страховика головним [21; 14; 2]. Адже зобов'язання щодо страхової виплати знайшло своє втілення у понятті договору страхування, закріпленому у ст. 16 Закону України "Про страхування", та у ст. 354 ГК України. Крім того, наведене зобов'язання страховика тісно пов'язано із принципом страхової справи "виплати страхової суми (страхового відшкодування) у розмірі фактичних збитків".

Проте, як зазначає російський дослідник В. Ю. Абрамов, аналізоване зобов'язання не є безумовним, з огляду на те, що його виконання обумовлюється однією суттєвою обставиною – настанням страхового випадку [1, с. 485]. Наведене зобов'язання страховика корелюється з його правом відмовити у виплаті страхового відшкодування у передбачених законом випадках.

Відшкодувати витрати, понесені страховальником при настанні страхового випадку щодо запобігання або зменшення збитків, якщо це передбачено умо-

вами договору. Практика реалізації страхових правовідносин у сфері господарювання доводить, що ця норма, як правило, рідко знаходить свою реалізацію у договорах страхування. Проте у разі її закріплення в договорі при настанні страхового випадку відшкодовуються *необхідні та доцільні* витрати страховальника, здійснені з метою запобігання або зменшення розміру шкоди, тобто мінімізації збитків, а також понесені страховальником судові витрати.

Тримати в таємниці відомості про страховальника та його майновий стан за винятком випадків, передбачених законодавством України. Фактично йдеться про "таємницю страхування" як певну правову категорію. Чинне законодавство України поняття "таємниця страхування" не містить.

Проте ст. 40 Закону України "Про страхування" встановлює, що посадові особи Уповноваженого органу у випадку розголошення в будь-якій формі відомостей, що є таємницею страхування, несуть відповідальність, передбачену законом. Фактично норма вказаної статті поширюється виключно на працівників Уповноваженого органу, проте всі питання збереження таємниці страхування страховиком у правовідносинах із добровільного страхування у сфері господарювання повинні бути відзначені безпосередньо в договорі страхування. Натомість, виходячи із положень чинного законодавства України, страхова компанія фактично не несе відповідальності за розголошення інформації, яка становить таємницю страхування, третім особам.

Вказане дозволяє стверджувати, що конфіденційна інформація щодо діяльності та фінансового стану страховальника – клієнта страховика, яка стала відомою йому під час взаємовідносин із клієнтом чи з третіми особами при провадженні діяльності у сфері страхування, розголошення якої може завдати матеріальної чи моральної шкоди клієнту, є таємницею страхування.

Інформація щодо юридичних та фізичних осіб, яка містить таємницю страхування, надається страховиком у таких випадках: на письмовий запит або з письмового дозволу власника такої інформації; на письмові вимоги суду або за рішенням суду; органам прокуратури України, Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ України, податкової міліції Державної податкової адміністрації України на їх письмову вимогу стосовно операцій страхування конкретної юридичної або фізичної особи за конкретним договором страхування у разі порушення кримінальної справи щодо даної фізичної або юридичної особи; центральному органу виконавчої влади з питань фінансового моніторингу відповідно до Закону України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму" [9].

Обмеження стосовно одержання інформації, що містить таємницю страхування, не поширюються на службовців Уповноваженого органу, які в межах повноважень, наданих цим Законом, здійснюють державний нагляд за страховою діяльністю, а також органи державної податкової та митної служби у разі подання їм інформації на запит, зроблений відповідно до положень Податкового кодексу України.

Проект закону України "Про внесення змін до Закону України "Про страхування" (нова редакція)" від 19 грудня 2011 року № 9614 [13] по-іншому підходить до розуміння таємниці страхування та розширює коло осіб, на яких вимога щодо дотримання такої норми поширюється. Так, відповідно до ст. 48 Проекту страховик, члени органів управління та контролю страховика, аудиторі, актуарії, інші особи, що працюють у страховика, зобов'язані зберігати у таємниці будь-яку інформацію про

страховальника, застрахованих осіб та третіх осіб, які мають відношення до договору страхування, про яку їм стало відомо у зв'язку з виконанням їх функцій. Зазначені у цій частині особи не можуть використовувати інформацію про страховальника, застрахованих осіб та третіх осіб, які мають відношення до договору страхування, для власних потреб або на користь іншої особи, в інший спосіб, ніж для виконання своїх функцій у страховику.

З огляду на актуальність питання закріплення положень про таємницю страхування у договорах добровільного страхування та неоднозначність законодавчого підходу до врегулювання цього питання, суб'єкти страхової діяльності самостійно зазначають вказану умову у договорах страхування та визначають його поняття. Так, приватне акціонерне товариство "Страхова компанія "Українська страхова група "Життя"" (ПрАТ "СК "УСГ "Життя") у договорах добровільного страхування життя визначає таємницю страхування як конфіденційну інформацію щодо діяльності та фінансового стану Страховальника – клієнта Страховика, яка стала відомою Страховику під час взаємовідносин із Страховальником чи з третіми особами при провадженні діяльності у сфері страхування, розголошення якої може завдати матеріальної чи моральної шкоди клієнту [12].

До обов'язків страховальника, згідно зі ст. 21 Закону України "Про страхування", належать:

Своєчасно вносити страхові платежі. Цей обов'язок страховальника в теорії страхового права визнається основоположним [21; 1; 2; 14]. Відповідно до ч. 3 ст. 18 Закону України "Про страхування" договір страхування набирає чинності з моменту внесення першого страхового платежу, якщо інше не передбачено договором страхування. З огляду на зазначену норму можна говорити про законодавчо визначений момент виникнення страхових правовідносин, і як наслідок – момент, з якого страховою компанією надається страховий захист майновим інтересам страховальника. Наявність вказаного факту (внесення страхового платежу в повному обсязі або його першої частини) фактично обумовлює зобов'язання страховика щодо виплати страхового відшкодування у разі настання випадку, який на підставі відповідних документів, складених страховиком та учасниками інфраструктури ринку страхових послуг (за необхідності), при проведенні процедури розслідування страхового випадку може бути визнаний страховим.

Відповідно до аналізованої норми, договором страхування може бути передбачено інший момент набуття чинності договором страхування – з моменту підписання. За таких умов внесення страхового платежу може бути відтерміновано у часі. При цьому в разі настання страхового випадку в період між підписанням договору страхування (набуттям ним чинності) та днем внесення страхового платежу зобов'язання страховика щодо виплати страхової суми або страхового відшкодування є незаперечними. У випадках, коли за умовами договору страхування передбачено внесення страхового платежу частинами, на практиці виникають спірні питання щодо обсягу виплати страхового відшкодування страховальнику. У разі настання страхового випадку в період після внесення першої (чергової) частини страхового платежу і до моменту внесення його в повному обсязі, як правило, застосовуються одна із двох схем: 1) страховальнику пропонується внести недовнесену частину страхового платежу до моменту отримання страхової виплати; 2) сума недоотриманого страхового платежу вираховується із загальної суми страхового відшкодування. Вказані процедури, розрахунки та схеми повинні бути зазначені в Правилах страхування, погоджені між сторонами страхового правовідношення у договорі стра-

ування, та у разі застосування другої схеми повний розрахунок страхового відшкодування із вирахованою сумою страхового платежу (його недонесеної частини), як правило, відзначається у страховому акті страховика.

При цьому законодавством передбачені певні наслідки несплати страхувальником страхових платежів (частини страхового платежу) у встановлені договором строки. Так, відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 28 Закону України "Про страхування" договір страхування може бути достроково припинений у разі несплати страхувальником страхових платежів у встановлені договором строки. При цьому договір вважається достроково припиненим у випадку, якщо перший (або черговий) страховий платіж не був сплачений за письмовою вимогою страховика протягом десяти робочих днів із дня пред'явлення такої вимоги страхувальнику, якщо інше не передбачено умовами договору.

За переконанням російського юриста В. Ю. Абрамова, встановлюючи викладені правила щодо несплати страхувальниками страхових платежів (чергового страхового платежу) законодавець цим вносить паритет у взаємовідносини страхового правовідношення, надаючи страховику право на примусове утримання несплаченої у строк частини страхового платежу [1, с. 1]. Необхідність у наданні страховику вказаних повноважень зумовлюється економічною сутністю страхування, складовою частиною якої є вартість страхової послуги. З огляду на те, що страхова послуга є грошовою послугою, вартість якої встановлюється в певній пропорції від загального розміру страхової суми, у разі виникнення обставин, що зобов'язують страховика сплатити страхове відшкодування, страховик повинен отримати за це оплату за страхову послугу в повному обсязі.

При укладанні договору страхування надати інформацію страховику про всі відомі йому обставини, що мають істотне значення для оцінки страхового ризику, і надалі інформувати його про будь-яку зміну страхового ризику. Вказане зобов'язання страхувальника пов'язане із принципом страхування, який має назву "найвища довіра сторін".

Зобов'язання страхувальника щодо інформування страховика про всі відомі йому обставини, що мають істотне значення для оцінки страхового ризику, існують як на стадії виникнення страхового правовідношення (у момент укладення договору страхування), так і наявність таких фактів може впливати на його зміну. Адже зміна ризику (ступеня ризику) у бік його підвищення може потягнути за собою настання страхового випадку, який не був обрахований актуаріями при укладенні договору страхування на інших умовах ризиковості. Крім того, ступінь ризику певного страхового правовідношення впливає на розмір страхового тарифу і, як наслідок, на ціну договору страхування: чим вище ризик (тобто можливість настання страхового випадку), тим вище страховий тариф (страховий платіж).

Зміна страхового ризику в період дії договору страхування у бік його зменшення, відповідно до ч. 1 п. 5 до ст. 20 Закону України "Про страхування", породжує зобов'язання страховика за заявою страхувальника у разі здійснення ним заходів, що зменшили страховий ризик. Під переукладенням договору страхування на практиці йдеться: про зменшення страхового тарифу, як наслідок – зменшення страхової суми за договором страхування, що зумовлює необхідність повернення надмірно сплачених страхових платежів. Проте може бути застосований і інший підхід – у переукладеному договорі страхування зазначається оновлена страхова сума, що відповідає вартості предмета договору страхування, оновлений страховий платіж (зменшений), але для уни-

кнення процедур із повернення надмірно сплаченого страхового платежу термін дії договору страхування може бути подовжений пропорційно тій сумі страхового платежу, яка підлягала поверненню.

Повідомити страховика про інші чинні договори страхування щодо цього об'єкта страхування. Наведене зобов'язання страхувальника пов'язане з ч. 17 ст. 9 Закону України "Про страхування", відповідно до якої страхове відшкодування не може перевищувати розміру прямого збитку, якого зазнав страхувальник. У разі коли страхова сума становить певну частку вартості застрахованого предмета договору страхування, страхове відшкодування виплачується у такій самій частці від визначених за страховою подією збитків, якщо інше не передбачено умовами страхування.

Згідно з ч. 19 ст. 9 вказаного Закону, якщо майно застраховане у кількох страховиків і загальна страхова сума перевищує дійсну вартість майна, то страхове відшкодування, що виплачується усіма страховиками, не може перевищувати дійсної вартості майна. При цьому кожний страховик здійснює виплату пропорційно розміру страхової суми за укладеним ним договором страхування.

Повідомити страховика про настання страхового випадку в строк, передбачений умовами страхування. У Листі Верховного Суду України "Про судову практику розгляду цивільних справ, що виникають із договорів страхування" від 19 липня 2011 року зазначено, що виникають спірні питання стосовно застосування вимог п. 5 ч. 1 ст. 989 ЦК України та ч. 1 п. 5 ст. 21 Закону України "Про страхування" щодо неповідомлення страховика про настання страхового випадку у строк, встановлений договором, і створення йому в такий спосіб перешкод у визначенні обставин, характеру та розміру збитків.

Юридичним наслідком невиконання страхувальником цього обов'язку є відмова страховика у здійсненні страхової виплати відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 991 ЦК України та ч. 1 п. 5 ст. 26 Закону України "Про страхування". Відповідно до зазначених норм страховик має право відмовитися від здійснення страхової виплати у разі несвоєчасного повідомлення страхувальником без поважних на те причин про настання страхового випадку.

На переконання Верховного Суду України факт порушення страхувальником визначеного договором страхування строку подання документів, що стосуються страхового випадку, за наявності факту своєчасного повідомлення страховика про настання страхового випадку не може бути підставою для відмови від здійснення страхової виплати.

Виходячи зі змісту цих норм, можна дійти висновку, що коли виникає страховий випадок, страховик зобов'язаний виплатити страхове відшкодування, а інші умови договору є підставою для відмови лише в тому випадку, якщо таке порушення положень договору страхувальником перешкодило страховику переконатися, що ця подія є страховим випадком, і має оцінюватись окремо у кожному випадку.

Зокрема, несвоєчасне повідомлення страховика про настання страхового випадку саме по собі не може бути підставою для відмови від страхового відшкодування, а лише в тому випадку, коли воно позбавляє страховика можливості дізнатися, чи є ця подія страховим випадком, тобто якщо буде доведено, що відсутність у страховика відомостей про це могла вплинути на його обов'язок виплатити страхове відшкодування [12].

Висновок. Проведене дослідження змісту страхових правовідносин довело наявність специфіки прав та зобов'язань учасників таких правовідносин з огляду на особливості страхової діяльності та майнових інтересів страхувальників у сфері господарювання.

Перспективи подальших розвідок у напрямку визначення змісту та сутності страхових правовідносин у сфері господарювання повинні сприяти розвитку науки страхового права та активізації наукових досліджень.

Список використаних джерел:

1. Абрамов В. Ю. Страхование: теория и практика / В. Ю. Абрамов. – М.: "ВолтерсКлувер", 2007. – 512 с.
2. Гатиятуллина И. И. Страховые правоотношения в сельском хозяйстве : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.06 / И. И. Гатиятуллина. – М., 2003. – 155 с.
3. Господарський кодекс України : від 16 січня 2003 року / Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – Ст. 462.
4. Иоффе О. С. Спорные вопросы учения о правоотношении / О. С. Иоффе // Очерки по гражданскому праву : сб. ст. ; отв. ред. О. С. Иоффе. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1957. – 64 с.
5. Клапків М. Загальні умови страхування як необхідний елемент правового регулювання страхових відносин / М. Клапків // Право України. – 1995. – № 12. – С. 40–45.
6. Науково-практичний коментар до Господарського кодексу України / О. А. Белянич, О. М. Вінник, В. С. Щербина [та ін.] ; за заг. ред. Г. Л. Знаменського, В. С. Щербини. – 3-тє вид., перероб. і доповн. – К. : Юрінком Інтер, 2012. – 776 с.
7. Нецветаев А. Договор имущества страхования / А. Нецветаев, М. Жилкина // Бизнес-Адвокат. – 1998. – № 23. – С. 14–17.
8. Об организации страховой деятельности : Закон Российской Федерации от 27 ноября 1992 года // Ведомости Верховного Совета Российской Федерации. – 1993. – № 2. – Ст. 56; в редакции Закона Российской Федерации от 31 декабря 1997 года // Российская газета. – 1998. – 4 января.
9. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму : Закон України від 28 листопада 2002 року № 249-IV / Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 1. – Ст. 2.
10. Про затвердження Правил формування, обліку та розміщення страхових резервів за видами страхування, іншими, ніж страхування

Н. Пацурия, канд. юрид. наук, доц.
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

СОДЕРЖАНИЕ СТРАХОВЫХ ПРАВООТНОШЕНИЙ В СФЕРЕ ХОЗЯЙСТВОВАНИЯ

В статье исследуются проблемные вопросы определения содержания страховых правоотношений в сфере хозяйствования.

Ключевые слова: страховые правоотношения, содержание страховых правоотношений, права и обязанности сторон страховых правоотношений.

N. Patsuriia, Candidate of Law, Associate Professor
Kyiv National Taras Shevchenko University, Kyiv

CONTENTS INSURANCE RELATIONSHIPS IN THE FIELD IN ECONOMIC ACTIVITY

This article investigates issues determining the content of insurance relationships in economic activity.

Keywords: legal insurance, contents insurance relationships, rights and obligations of insurance relationships.

УДК 346.1

В. Радзивілюк, канд. юрид. наук, доц.
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

ВИЗНАННЯ НЕДІЙСНИМИ ТА ВІДМОВА ВІД ПРАВочИНІВ (ДОГОВОРІВ) БОРЖНИКА У СУДОВІЙ ПРОЦЕДУРІ САНАЦІЇ

У статті здійснено теоретичне дослідження проблем, пов'язаних з новітньою правовою регламентацією положеннями Закону України "Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом" визнання не-дійсними правочинів (договорів), укладених неплатоспроможним боржником та відмови від них, у судовій процедурі санації. У ході дослідження, що пропонується виявляються суттєві недоліки та прогалини у правовому регулюванні вказаних відносин, а також висловлюються побажання щодо вдосконалення нормативного оформлення визнання не-дійсними правочинів (договорів), укладених неплатоспроможним боржником.

Ключеві слова: недійсність правочину, договору, відмова від правочину (договору) банкрутство, неспроможність, процедура санації.

Проблеми, пов'язані з особливостями правового регулювання визнання правочинів (договорів), укладених неплатоспроможним боржником недейсними та відмови від них, у процедурах банкрутства (неспроможності) розглядалися у вітчизняній юридичній літературі тільки по відношенню аналогічних закономірностей попередніх редакцій Закону України "Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом", наприклад такими вченими як В.В. Джунь [1, с. 128, 134 –

життя : Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 17 грудня 2004 року № 3104 // Офіційний вісник України. – 2005. – № 2. – Ст. 105.

11. Про обов'язкове страхування цивільної відповідальності за ядерну шкоду : Постанова Кабінету Міністрів України від 23 червня 2003 року № 953 // Офіційний вісник України. – 2003. – № 26. – Ст. 1280.

12. Про судову практика розгляду цивільних справ, що виникають з договорів страхування : Лист Верховного Суду України від 19 липня 2011 року // Вісник Верховного Суду України. – 2011. – № 8 (132).

13. Проект Закону про внесення змін до деяких законів України та виклад Закону України "Про страхування" у новій редакції № 9614 від 19 грудня 2011 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=42141

14. Савкин Д. В. Страхование правоотношение по российскому гражданскому праву : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03. – М., 2003. – 165 с.

15. Советское гражданское право / [под ред. О. С. Иоффе, Ю. К. Толстого, Б. Б. Черепашина]. – М. : Изд-во ЛГУ, 1971. – Т. 1. – 469 с.

16. Условия лицензирования страховой деятельности на территории Российской Федерации : утвержденные Приказом Федеральной службы России по надзору за страховой деятельностью от 19 мая 1994 года № 02-02/08 // Бюлетень нормативных актов министерств и ведомств Российской Федерации. – 1994. – № 11.

17. Фогельсон Ю. Б. Комментарий к страховому законодательству / Ю. Б. Фогельсон. – М. : Юристъ, 1999. – 284 с.

18. Цивільний кодекс України : від 16 січня 2003 року // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – Ст. 461.

19. Шиминова М. Я. Основы страхового права России / М. Я. Шиминова. – М., 1993. – 178 с.

20. Явич Л. С. Право и общественные отношения / Л. С. Явич. – М. : Юрид. лит., 1971. – 152 с.

21. Янишен В. П. Понятие и признаки страховых правоотношений в Украине : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / В. П. Янишен. – Х., 1997. – 195 с.

Надійшла до редколегії 05.06.13

136], Б.М. Поляков [2, с. 182 – 197], О.О.Степанов [3, с. 91 – 143], А.А. Бутирський [4, с. 94 – 124] та іншими.

Отже, актуальність теми дослідження обґрунтовується відсутністю дослідження відповідних новел Закону України "Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом" у національній теоретичній літературі.

Визнання правочинів (договорів), укладених неплатоспроможним боржником відноситься до основних,

